

Anotace, úvod

Přednáška (PS 2003) má poskytnout předpoklady pro práci v povinných seminářích I a II. Část hláskoslovná sleduje vývoj fonemického systému od doby rozpadu praslovanštiny (10. století) po současnost. Sleduje dobu, okolnosti, zeměpisný rozsah a příčiny jednotlivých hláskových změn v jejich vzájemné souvislosti. Konstatování zeměpisného rozsahu vede k poznání nářeční diferenciace. Morfologická část sleduje vývoj kategorií a forem po celé sledované období. Poznání vývojových zákonitostí ústí v konstatování vývojové dynamiky současného stavu. Seminář I má na programu hláskoslovnou a morfologickou analýzu staročeských textů. Jeho cílem je schopnost rekonstruovat postupný vývoj hláskových podob a morfologických forem během celého tisíciletí existence češtiny. Předmětem analýzy jsou transliterované staročeské památky.

Účast na semináři je povinná, přípustné jsou max. 3 absence. Vyšší počet absencí (4x) bude řešen drobným písemným úkolem (rozbor několika slov, verše, či zpracování určitého jevu ze všech dostupných gramatik historické mluvnice češtiny). Pokud student dosáhne 5 absencí, nebude mu umožněno test psát (jedná se již o více jak třetinu celého semestru). Důvodem nutnosti účasti na seminářích je nezbytnost práce s textem a systematická příprava na každou hodinu, práce s literaturou.

Kolem poloviny semestru (asi kolem velikonoce) se bude psát písemný test, jehož výsledek bude zohledňován při závěrečném testu a celkovém hodnocení. Obsahem bude dosud probrané učivo (předpokládám hláskosloví a některé problémy morfologické – slovesné třídy, některá deklinační paradigmata). Bez náhradního termínu.

Typ výuky a zkoušky

Předpokladem pro získání zápočtu je písemná analýza úryvku transliterovaného staročeského textu (z chrestomatie) spočívající

- v jeho transkripci,
- v určení hláskového vývoje každého slova s udáním doby jeho postupných přeměn od pračeštiny až po stav současný,
- v identifikaci všech daných forem flektivních slovních druhů a v nastínění jejich vývoje od doby pračeské po současnost.

- **stará čeština**

- většinou se takto označují čeština 14.století, a to díky své odlišnosti od následujících výv.etap
- nebo také čeština v dlouhodobější perspektivě, a sice od 13.- 2.třetiny 18.stol. - pro nás vhodnější

- **počátky češtiny** koncem 10.stol.

- vztah češtiny **staroslověnštiny**, pojem **praslovanština**

- **bohemika**

- **glosy**

- **přípisky**

Členění a terminologie:

Pračeština - písemně nedoložená (konec 10.st. - pol. 12.st.), získává se rekonstrukcí komparatisticky - z doložené stsl. (a na jejím základě rekonstr. praslovanštiny), jiných slov. jazyků a nejstarších památek

Raná stará čeština (2.pol.12.stol. - konec 13.stol.), reprezentována nesouvislými památkami (bohemika, glosy, přípisky - neliterární památky)

Čeština 14.stol. - již rozvinuta, prosazuje se v literární tvorbě a rozšiřuje se také žánrové rozpětí (texty odborné, právní, administrativní)

Čeština doby husitské – ovlivněna velice česky psaným dílem Jana Husa; částečné sblížení s jazykem mluveným. Počet památek postupně roste.

Čeština humanistická je vyspělý jazyk 16. a počátku 17. století.

Humanisté se snažili, aby se čeština přiblížila ideálu antické latiny (syntax)

Čeština barokní zahrnuje česky psanou produkci od r. 1620 do začátku národního obrození (posl. třetina 18.stol.). Produkce se většinou omezuje na díla stylu středního a nízkého, jelikož vzdělanější publikum bylo postiženo nutností emigrace.

Od **národního obrození** mluvíme o nové češtině.

Od konce 13.stol. vznikají souvislé texty české, nejstarší opět náboženské: žaltáře, **Píseň ostrovská**, Kunhutina modlitba. **Píseň ostrovská (Slovo do světa stvoření)**, **Kunhutina modlitba (Vítaj, král'u všemohúci)**

Texty vzniklé ve 14. století.: *Legenda o Jidášovi a Pilátovi*, *Legendy o apoštolích*; **Alexandreida**, **Legenda o sv. Kateřině**, **Mastičkář**, **Legenda o sv. Prokopovi**, **Kronika takřečeného Dalimila**.

Nářečí

- základní dělení: česká v užším smyslu - *mouka, mlejn*
střmor. nářečí (hanácká) - *móka, mlén*
výchmor.nářečí - *múka, mlén*
slezská (lašská) nářečí *muka, mlyn*

Historická mluvnice I.

Literatura:

1. Texty, gramatiky, dialektologie:

Porák, J. - Chrestomatie k vývoji českého jazyka, 1979

Pleskalová J. - Stará čeština pro nefilology, 2001

Lamprecht - Šlosar - Bauer - Historická mluvnice češtiny, 1986

Komárek, M.- Vážný, V. – Dostál, A. – Trávníček, F. – Historická mluvnice česká, 4 sv. (1956-1962), díly věnované hláskosloví a tvarosloví

Gebauer, J.: Historická mluvnice jazyka českého 1.díl – Hláskosloví. 2.vyd. Praha 1963

Historická mluvnice jazyka českého 2.díl – Tvarosloví 1.Skloňování. Praha 1896

Historická mluvnice jazyka českého 3.díl – Tvarosloví 2. Časování. Praha 1898

Historická mluvnice česká

I. Komárek, M.: Hláskosloví. 2.vyd. Praha 1962

II. 1. Vážný, V.: Tvarosloví I. Praha 1964

II. 2. Dostál, A.: Tvarosloví II. Praha 1967

Trávníček, F.: Historická mluvnice československá. Praha 1935

Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972

Český jazykový atlas I-IV, V. v tisku

2. Slovníky staročeské:

Běliš - Kamiš - Kučera - Malý stč. slovník, 1978

Gebauer, J. – Staročeský slovník

3. Etymologické slovníky:

Machek - Etymologická slovník češtiny, 1997 (i starší vydání)

Příprava na hodinu:

- Rozbor min. 4 veršů textu
- zopakovat stsl. paradigmata a zákl. hláskové jevy
- zopakovat novočeská paradigmata i s dubletami (u substantiv), slovesné třídy, rozdíly mezi spisovnou-nespisovnou/obecnou, hovorovou češtinou
- nastudovat jevy z hláskosloví a morfologie, které se v textu objeví
 - u fonologických změn:
 - název a popis průběhu změny
 - příčiny změny
 - územní a nářeční rozšíření
 - chronologie
- pracovat s etym.slovníkem, pokud se tvar psl./stsl. liší a lze na něm demonstrovat některé hl.změny